

De invloed van temperament op de taalproductie van kleuters: speelt het taakgedrag een mediërende rol?

S. Remijn



Universiteit Utrecht

In samenwerking met het DASH-project van de Universiteiten van Amsterdam, Tilburg en Utrecht

Universiteit Utrecht

Opleiding:

Master Orthopedagogiek

Module:

Masterthesis

Eerste beoordelaar:

Dr. A.Y. Mayo

Tweede beoordelaar:

Dr. J.H.M. Hamers

Inleverdatum:

Juni 2008

S. Remijn

0455717

De invloed van temperament op de taalproductie van kleuters: speelt het taakgedrag een mediërende rol?

Susan Remijn

Universiteit Utrecht 2008

The present study explored whether task behaviour can function as a possible mediator between temperamental factors (Surgency, Negative Affectivity and Effortful control) and language production of young children. The used sample consisted of 43 young children and their parents. Temperament was assessed through the use of the very short form of the Children's Behavior Questionnaire (CBQ), which was completed by the parents. For the assessment of language production, the 'Dragonfly-task' from the DASH-project was used. Task behaviour was assessed using video records of the young children's participating during the 'Dragonfly-task'. The child's behaviour is measured on two seven-point Likert Scales for Persistence and Compliance. Task behaviour does not mediate the effect of temperamental factors on language production. Task behaviour of the young children is predicted for a small part by temperamental factors. The language production-variable 'degree of abstraction' is mainly predicted by task behaviour of young children, and not so much by temperamental factors.

De grote verschillen in taalvaardigheid van kinderen, wanneer zij instromen in de kleuterklas, blijken belangrijke voorspellers te zijn voor de verdere schoolcarrière van een kind (Tesser & Idema, 2001). De verschillen in taalvaardigheid van kleuters worden in verband gebracht met diverse factoren (Hoff, 2003). Een groot aantal onderzoeken heeft het belang aangetoond van taalstimulering die ouders bieden in de (voorschoolse) gezinscontext, bijvoorbeeld in de vorm van voorlezen of maaltijdgesprekken, waarbij het kind een rijk en breed taalaanbod ervaart en zelf actief zijn ontluikende taalvaardigheden inzet (zie o.a. Alexander Pan, Rowe, Singer & Snow, 2005; Bus, Van IJendoorn & Pellegrini, 1995; Hoff, 2003; Leseman, Scheele, Mayo & Messer, 2007). Onderzoek laat zien dat het gedrag van ouders tijdens deze taalactiviteiten gemodereerd wordt door verschillende ouder- en gezinskenmerken, zoals sociaal economische status (SES) en

opvoedingsstijl (Hart & Risley, 1995; Hof, 2003). Over de rol van het gedrag van het kind tijdens dit soort activiteiten en de invloed van het kindgedrag op het taalleerproces is echter veel minder bekend. Recent temperamentonderzoek laat zien dat individuele verschillen in temperament, zogenaamde temperamentskenmerken, worden geassocieerd met individuele verschillen in de taalontwikkeling (Salley & Dixon, 2007; Sally, 2005). Wanneer verondersteld wordt dat een verband bestaat tussen het temperament en de taalontwikkeling van kinderen, is het belangrijk om na te gaan welke temperamentskenmerken samenhangen met de taalontwikkeling. Een algemene uitkomst van onderzoeken naar temperament en taalontwikkeling bij baby's en peuters is dat de kinderen die een grotere receptieve en productieve woordenschat bezitten een positiever humeur hebben, zich beter aanpassen, rustiger zijn en zich langer kunnen concentreren (Dixon, Sally & Clements, 2006; Dixon & Shore, 1997; Morales et al., 2000; Sally & Dixon, 2007). Bovengenoemde temperamentskenmerken, zich uitend in het gedrag van het kind, zouden er mogelijk voor kunnen zorgen dat deze kinderen zich gemakkelijker aan kunnen passen aan leersituaties in de vroege schoolomgeving (Coplan, Barber & Lagacé-Séguin, 1999; Dixon, Sally & Clements, 2006; Lerner, Lerner & Zabski, 1985; Sally & Dixon, 2007; Sally 2005). Uit deze onderzoeksresultaten volgt een mogelijke hypothese over de relatie tussen het temperament van het kind en zijn taalproductie, namelijk dat het taakgedrag in de leersituaties waarin een kind zich begeeft als een mogelijke mediator fungeert tussen temperament en leerrendement en dus de ontwikkeling van de taalvaardigheden.

In dit onderzoek wordt nagegaan in hoeverre verschillen in de taalproductie van kleuters voorspeld kunnen worden op basis van temperamentskenmerken (een jaar eerder door ouders gescoord) en of het taakgedrag van de kleuter tijdens het onderzoek mogelijk fungeert als mediator tussen het temperament en de taalproductie. Om te onderzoeken of het taakgedrag een mediërende variabele is, zal tevens worden nagegaan of er een verband bestaat tussen enerzijds de temperamentskenmerken en het taakgedrag en anderzijds het taakgedrag en de taalproductie. Mogelijk kan dit onderzoek uiteindelijk bijdragen aan kennis over de invloed van kindfactoren op de vroege taalproductie.

Temperament

Rothbart (1989) definieert temperament in haar psychobiologische benadering als vastgelegde individuele verschillen in reactiviteit en zelfregulatie. Reactiviteit heeft betrekking op de prikkelgevoeligheid van emotionele, fysiologische en gedragssystemen. Onder zelfregulatie worden processen verstaan die deze reactiviteit beïnvloeden, zoals gedragsinhibitie en bewuste controle (Majdandžić, 2006). Derryberry en Rothbart (1997) veronderstellen dat reactiviteit al aanwezig is vanaf de geboorte, maar dat de zelfregulatie zich pas in de tweede helft van het eerste levensjaar ontwikkelt en zich verder ontwikkelt tijdens de kleuterjaren. Hierdoor zou de invloed van het temperament tijdens de kleuterjaren toe kunnen nemen. Doorgaans wordt verondersteld dat zelfregulatie zeer belangrijk is voor de totale ontwikkeling van het kind (Posner & Rothbart, 2000; Rothbart & Jones, 1998).

Temperament en (taak-)gedrag

Thomas en Chess (1977) toonden met hun onderzoek naar kenmerken van het temperament al aan dat kinderen met een ‘moeilijk temperament’ (bv. onaangepast gedrag, veel negatieve reacties en een relatief frequent negatief humeur) een verhoogd risico lopen op het ontstaan van een gebrekkige of onvoldoende zelfcontrole, waardoor gedragsproblemen ontstaan. Onder een ‘gemakkelijk temperament’ verstaan zij kinderen die een positief humeur hebben, aangepast gedrag vertonen, rustig zijn en zich kunnen concentreren. Dit gedrag wordt volgens de theorie van Rothbart (1989) beïnvloed door de mate van zelfregulatie van het kind. In deze theorie wordt uitgegaan van een hiërarchische structuur van temperament, wat inhoudt dat de verschillende temperamentdimensies onder te verdelen zijn in overkoepelende hoofddimensies. Met behulp van een factoranalyse zijn er drie hoofddimensies voor temperament gevonden: Extraversie (*Extraversion/Surgency*), Negatieve Emotionaliteit (*Negative Affect*) en Bewuste Controle (*Effortful control*) (Rothbart, Ahadi, Hershey & Fisher, 2001). De eerste twee factoren representeren emotionele reactiviteit en de laatste factor zelfregulatie (Rothbart et al., 2001). De factor Extraversie bestaat hoofdzakelijk uit gedragingen die sociale interactie, positieve emoties en activiteitsniveau weergeven. De factor Negatieve Affectiviteit omvat de mate van angst, frustratie en verlegenheid. De laatste factor,

Bewuste Controle, geeft de mate weer van controle over eigen emoties en gedrag (Posner & Rothbart, 2000). Op basis van de gegevens uit het onderzoek van Sally (2005) wordt de hypothese gesteld dat hoe hoger de score van een kind op Bewuste Controle is, hoe ‘gemakkelijker’ het temperament van een kind is en hoe lager de score op Bewuste Controle, hoe ‘moeilijker’ het temperament van een kind is. Daarnaast laten resultaten zien dat hoe hoger Negatieve Emotionaliteit is, hoe ‘moeilijker’ het temperament van het kind is (Sally, 2005). Daarnaast veronderstellen Slomkowski et al. (1992) dat er bij kinderen die hoog scoren op Extraversie in hogere mate sprake is van sociale interactie en Extraversie dus een positieve temperamentdimensie lijkt te zijn.

Vanaf het moment dat kinderen naar de kleuterschool gaan, heeft hun temperament invloed op de mate waarin ze zich aan kunnen passen aan de eisen en uitdagingen van de leersituaties op school (Maziade, Cote, Boutin, Boudreault & Thivierge, 1986; Rothbart & Jones, 1998). Ook Van den Bergh en Ackx (2003) bevestigen dat het temperament van invloed is op de leerprocessen en de leerervaringen die het kind opdoet. Temperamentskenmerken kunnen dermate van invloed zijn op het gedrag van een kind binnen een leersituatie, dat het uiteindelijk van invloed zal zijn op zijn leerresultaten op school (Coplan et al., 1999; Dixon, et al., 2006; Lerner et al., 1985; Sally & Dixon, 2007; Sally 2005). Het gedrag van kinderen binnen een leersituatie dat kan worden omschreven als taakgedrag, bestaat onder andere uit de mate van motivatie, betrokkenheid en volgzzaamheid (De Haas-Warner, 1991; Rothbart & Jones, 1998).

Temperament, (taak-)gedrag en taal

Diverse onderzoeken hebben reeds een verband aan kunnen tonen tussen individuele verschillen in temperament en individuele verschillen op het gebied van de taalontwikkeling, zowel voor de receptieve taal (taalbegrip) als voor de expressieve taal (taalproductie) (Dixon et al., 2006; Dixon & Smith, 2000; Dixon & Shore, 1997; Kubicek, Schmitz & Emde, 1996; Morales et al., 2000; Sally & Dixon, 2007; Sally, 2005; Slomkowski, Nelson, Dun & Plomin, 1992). Zo is gebleken dat kinderen die een grotere receptieve en productieve woordenschat hebben over een positiever humeur beschikken, zich beter aanpassen, rustiger zijn en zich langer kunnen concentreren (Dixon, Sally & Clements, 2006; Dixon & Shore, 1997; Morales et al., 2000; Paul &

Kellog, 1997; Sally & Dixon, 2007). Het onderzoek van Slomkowski et al. (1992) laat zien dat temperamentskenmerken als geïnteresseerd zijn in anderen, coöperatief gedrag vertonen, enthousiast zijn en weinig angst vertonen, positief samenhangen met de receptieve en productieve taalontwikkeling. Kubicek et al. (1996) toonden aan dat specifieke temperamentskenmerken zoals verlegenheid en een lage mate van activiteit de sociale interactie van kinderen dermate negatief beïnvloeden, dat deze kinderen een beperkte frequentie en verscheidenheid aan taalkundige ervaringen laten zien. Mogelijk doen verlegen kinderen in sociale interacties minder taalkundige ervaringen op, waardoor de taalproductie van het kind zich minder goed kan ontwikkelen. Tot slot blijken ook individuele verschillen in de ontwikkeling van de zelfregulatie van kleuters samen te hangen met verschillen in de taalontwikkeling (McClelland et al., 2007). Verondersteld wordt dat kleuters met een hogere mate van gedragsregulatie een hogere mate van geletterdheid en een betere woordenschat ontwikkelen.

Uit onderzoeken blijkt dus dat verschillende gedragsuitingen van temperamentskenmerken, zoals geïnteresseerd zijn in anderen, verlegenheid, concentratie en zelfregulatie samenhangen met de taalontwikkeling. Alhoewel het concept temperament reeds enige aandacht heeft gekregen als potentieel invloedrijke factor bij het voorspellen van de expressieve taalontwikkeling (Kubicek et al., 1996; Sally, 2005; Slomkowski et al., 1992), is echter nog onduidelijk wat hierbij de invloed is van het taakgedrag van een kind.

Huidig onderzoek

Binnen huidig onderzoek wordt onder andere nagegaan wat de invloed is van taakgedrag op de relatie tussen temperamentskenmerken en taalproductie. Uit onderzoek is reeds gebleken dat specifieke temperamentskenmerken samenhangen met het gedrag van kinderen in een leersituatie (taakgedrag) (Coplan et al., 1999; Dixon, et al., 2006; Lerner et al., 1985; Sally 2005; Sally & Dixon, 2007). Echter is er nog weinig bekend over de relatie tussen temperamentskenmerken, taakgedrag en taalproductie tezamen. Binnen dit onderzoek zal gekeken worden in hoeverre temperament, gemeten op de leeftijd van 3;2 jaar, het taakgedrag en de taalproductie van het kind op de leeftijd van 4;2 jaar voorspelt. Tevens zal worden nagegaan of het taakgedrag en de taalproductie van

het kind op de leeftijd van 4;2 jaar samenhang vertonen. Tenslotte wordt onderzocht of het taakgedrag van de kleuter tijdens de afname van het onderzoek mogelijk fungeert als mediator tussen het temperament en de taalproductie.

In dit onderzoek wordt gekeken naar de expressieve functie van taal bij kleuters (taalproductie), omdat zij hiermee uiting kunnen geven aan hun gedachten, gevoelens en ervaringen, wat zeer belangrijk is voor hun verdere ontwikkeling (Paul & Kellogg, 1997). Er wordt gekeken wat de invloed is van specifieke temperamentskenmerken op twee maten voor het meten van taalproductie van kleuters. De twee maten die gebruikt worden voor het meten van taalproductie zijn het gemiddeld aantal inhoudswoorden dat de kleuter per uiting gebruikt en de mate van abstractie die het kind toont in zijn taalproductie.

Verwacht wordt dat er een relatie bestaat tussen drie temperamentschalen en twee schalen voor het taakgedrag. De verwachting is dat hoe hoger de score op Extraversie en Bewuste Controle en hoe lager de score op Negatieve Emotionaliteit, hoe hoger de score op het totale taakgedrag zal zijn. Verder wordt verwacht dat er een samenhang bestaat tussen de drie temperamentschalen en de schalen die taalproductie meten. Hoe hoger de score op Extraversie en Bewuste Controle en hoe lager de score op Negatieve Emotionaliteit, hoe hoger het gemiddeld aantal inhoudswoorden en de gemiddelde mate van abstractie van de uitingen van het kind. Tevens wordt in dit onderzoek verwacht dat een kind dat een hoge score op de schalen voor taakgedrag heeft, hoog scoort op de schalen die taalproductie meten. Tot slot zal indien mogelijk getoetst worden of het taakgedrag van een kind een mediator is tussen het temperament van het kind en de taalproductie.

Methode

Dit onderzoek maakt deel uit van het DASH-project¹, een longitudinaal onderzoek naar de invloed van kind-, gezins- en schoolkenmerken op de ontwikkeling van schooltaalvaardigheid van drie- tot zesjarige Nederlandse, Turkse en Marokkaans-Berberse kinderen. Het hoofdthema van dit longitudinale onderzoek is de ontwikkeling

¹ Het DASH-project (Devevelopment of Academic language at Home and in School) is een gezamenlijk project van de Universiteiten van Amsterdam, Tilburg en Utrecht en wordt gefinancierd door de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (referentienummer 411-03-063).

en co-constructie van schoolse taalvaardigheid bij kinderen tussen hun derde en zesde levensjaar.

Participanten en procedure

Bij deze huidige substeekproef zijn 43 Nederlandse kinderen (21 jongens en 22 meisjes) van 4;2 jaar oud uit Utrecht, Tilburg en Amsterdam getest. De onderzoeksgroep is geselecteerd vanuit een adressenbestand uit de bevolkingsregisters van de gemeenten Utrecht en Tilburg. Dat adressenbestand bestond uit alle kinderen in die gemeenten geboren tussen 1 december 2001 en 30 april 2002. In Amsterdam was er geen toegang tot het bevolkingsregister mogelijk, daarom zijn daar informanten geworven via peuterspeelzalen. De gezinnen kregen eerst een brief, waarna ze thuis werden bezocht.

Met de primaire opvoeder van deze kinderen is een persoonlijk gestructureerd interview afgenomen gedurende een eerder meetmoment, toen de kinderen 3;2 jaar oud waren. Dit interview heeft ongeveer twee uur geduurd. Tijdens dit interview is de zeer verkorte versie van de Gedragsvragenlijst voor Kinderen (CBQ very short form) afgenomen. Deze gegevens worden meegenomen in het huidige onderzoek.

Op de leeftijd van 4;2 jaar zijn deze kinderen anderhalf uur (inclusief pauzes) individueel getest. De tests werden bij het kind thuis afgenomen door een getrainde testassistente. Om het kind te motiveren kreeg het kind na afloop van elke taak een sticker als beloning. Om verbale productieve gegevens van het kind te verkrijgen werd gebruik gemaakt van de 'Libelle-taak'. Deze taak werd achteraf op basis van video-opnamen gescoord, zowel de uitingen van het kind als het taakgedrag van het kind.

Instrumenten

Temperament. Het temperament van het kind is nagevraagd bij de ouders door middel van de zeer verkorte versie van de CBQ (Putnam & Rothbart, 2006). De CBQ is een gedragsvragenlijst ontwikkeld door Rothbart et al. (2001) in overeenstemming met haar reactief en zelfregulatief model van temperament, dat een gedifferentieerd beeld geeft van temperament van drie- tot zevenjarigen. De zeer verkorte versie van de CBQ bestaat uit 36 stellingen die door de ouders worden gescoord op een zevenpunt-schaal (van 1 = helemaal niet van toepassing tot 7 = volledig van toepassing). Tevens kon er gekozen worden voor x (= nooit in die situatie gezien). De afname duurt ongeveer een kwartier.

De zeer verkorte versie van de CBQ is een betrouwbare test (Cronbach's $\alpha = .70$) en is geconstrueerd aan de hand van het kenmerkende factorenpatroon uit de standaardvorm. De factoranalyse van de CBQ heeft voortdurend, dus ook bij de zeer verkorte versie, geleid tot drie brede schalen, namelijk: Extraversie, Negatieve Emotionaliteit en Bewuste Controle (Rothbart et al., 2001).

De Extraversie-schaal bestaat uit 12 items en is opgebouwd uit de CBQ schalen die betrekking hebben op verlegenheid, positieve emotionaliteit en activiteitsniveau (Majdandžić, 2006; Putnam & Rothbart, 2006; Rothbart et al., 2001). Een voorbeeld van een item uit de Extraversie-schaal is: 'Stort zich vaak in nieuwe situaties'. Er is besloten om item 264r ('Is soms zelfs verlegen bij mensen die hij/zij al lang kent' gehercodeerd) uit deze schaal te halen in verband met negatief gecorrigeerde item-totaal correlatie van $-.164$. De Cronbach's α van de Extraversie-schaal is $.64$. Dit is een matige score.

De schaal voor Negatieve Emotionaliteit bestaat eveneens uit 12 items en is opgebouwd uit de CBQ schalen die betrekking hebben op woede, verdriet en in mindere mate angst (Majdandžić, 2006; Putnam & Rothbart, 2006; Rothbart et al., 2001). Een voorbeeld van een item uit de Negatieve Emotionaliteit-schaal is: 'Lijkt terneergeslagen wanneer hij/zij iets niet voor elkaar krijgt'. Er is besloten om item 262r ('Klaagt zelden wanneer hij/zij verkouden is' gehercodeerd) uit deze schaal te halen in verband met negatief gecorrigeerde item-totaal correlatie van $-.38$. De Cronbach's α van de schaal voor Negatieve Emotionaliteit is $.63$. Dit is een matige score.

Ook de schaal Bewuste Controle bestaat uit 12 items en is opgebouwd uit de CBQ schalen die betrekking hebben op aandacht, het volgen van instructies en het reguleren van impulsen (Majdandžić, 2006; Putnam & Rothbart, 2006; Rothbart et al., 2001). Een voorbeeld van een item uit deze schaal is: 'Volgt instructies goed op'. De Cronbach's α van de Bewuste Controle-schaal is $.61$. Dit is een matige score.

Er is nagegaan of uit alle losse items één variabele 'temperament' kan worden aangemaakt. Uit de betrouwbaarheidsanalyse (Cronbach's α van $-.01$) blijkt dat de items uit drie schalen niet hetzelfde meten. In de verdere analyses zullen de items dan ook onder de drie afzonderlijke schalen (Extraversie, Negatieve Emotionaliteit en Bewuste Controle) worden opgenomen.

Taalproductie. Om de actieve woordenschat van het kind te meten is gebruik gemaakt van de ‘Libelle-taak’. Dit is één van de authentieke taken binnen het DASH-project, die opgesteld zijn om zicht te kunnen krijgen op hoe complexe taalvaardigheden van kinderen zich ontwikkelen. In deze taak speelde een proefleidster samen met handpop Ernie uit Sesamstraat met het kind. Tijdens een eerder gedeelte van de taak is door de proefleidster een boekje over de libelle voorgelezen aan het kind en stelt zij het kind vragen over het verhaaltje. Het verhaaltje gaat over het leven van de libelle en het kind krijgt hiermee nieuwe informatie aangereikt. Tijdens het in dit onderzoek gebruikte gedeelte, vraagt de proefleidster het kind het verhaaltje aan handpop Ernie “voor te lezen” aan de hand van de plaatjes. De proefleidster verleent steun aan het kind tijdens de taak door middel van de handpop Ernie. Ze laat de handpop interesse tonen om het kind te stimuleren bij het vertellen van het verhaaltje (“Ik heb niet goed opgelet, kan jij het nog eens vertellen?”).

Het vertellen van het verhaaltje door het kind is opgenomen op video en achteraf uitgeschreven en gecodeerd op:

- Het gemiddeld aantal inhoudswoorden per uiting gebruikt door het kind (zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en de bijwoorden die een duidelijke betekenis hebben).
- De mate van abstractie van de taalproductie over het algemeen en het hoogst gemeten niveau, beide gemeten op een vierpunt-schaal (onmiddellijke waarneming, selectieve waarneming, herordenen van waarneming en redeneren over waarneming). Om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van beide maten van abstractie te kunnen berekenen zijn 4 van de 43 taken dubbel gescoord (beide door een andere beoordelaar) naar aanleiding van de band waarop de taak werd opgenomen. De Kappa-coëfficiënt voor “de mate van abstractie over het algemeen” was 1.00 als 1 punt verschil werd toegestaan. De Kappa-coëfficiënt voor “de mate van abstractie het hoogst gemeten niveau” was .71 als 1 punt verschil werd toegestaan. Er van uit gaande dat 1 punt verschil toegestaan is, kan gezegd worden dat er sprake is van een redelijke tot goede interbeoordelaarsbetrouwbaarheid.

Om na te gaan of de twee schalen voor de Mate van abstractie kunnen worden samengevoegd tot één schaal, wordt een Pearson’s correlatiecoëfficiënt berekend. Er is

sprake van een positieve samenhang ($r = .77, p < .00, N = 43$) tussen de schalen “de mate van abstractie over het algemeen” en “de mate van abstractie het hoogst gemeten niveau”. Vanwege deze positieve samenhang is besloten een gemiddelde score over deze twee schalen te gebruiken voor verdere analyses.

Taakgedrag. De video-opnamen van de afname van de ‘Libelle-taak’ werden geobserveerd en gescoord aan de hand van twee zevenpunt Likert schalen, Volhardendheid en Meegaandheid. Dit zijn twee Erickson-schalen voor het meten van het kindgedrag (Erickson, Sroufe & Egeland, 1985; Egeland et al., 1995).

Volhardendheid meet de betrokkenheid van het kind bij de activiteit, dus hoe gemotiveerd het kind is om de taak te voltooien. Score 1 geeft aan dat het kind totaal niet betrokken en snel afgeleid is. Score 7 betekent een enorme betrokkenheid van het kind gedurende de gehele sessie.

Meegaandheid meet de bereidheid van het kind om naar de instructies van de proefleidster te luisteren en de acceptatie van haar autoriteit. Score 1 geeft aan dat het kind alle suggesties van de leidster afwijst. Score 7 betekent dat het kind een hoge mate van volgbaar gedrag laat zien.

Om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van beide schalen te kunnen berekenen zijn 4 van de 43 taken dubbel gescoord (beide door een andere beoordelaar) naar aanleiding van de band waarop de taak werd opgenomen. De Kappa-coëfficiënt voor zowel Volhardendheid als Meegaandheid over deze taken was 1.00 als 1 punt verschil werd toegestaan. Er van uit gaande dat 1 punt verschil toegestaan is, kan gezegd worden dat er sprake is van een goede interbeoordelaarsbetrouwbaarheid.

Aangezien een sterke positieve samenhang ($r = .91, p < .00, N = 43$) werd gevonden tussen de schaal Volhardendheid en de schaal Meegaandheid, is van deze twee schalen één schaal gemaakt. Deze nieuwe variabele krijgt de naam Taakgedrag en bestaat uit de gemiddelde score van de schaal Volhardendheid en de schaal Meegaandheid.

Resultaten

Om te onderzoeken of de taalproductie van kleuters te voorspellen is op basis van temperamentskenmerken en of het taakgedrag van kleuters tijdens taakafname van

taalproductie mogelijk als mediator fungeert tussen de temperamentskenmerken en de taalproductie zijn analyses uitgevoerd om na te gaan of voldaan wordt aan de voorwaarden voor een mediatieanalyse (Baron & Kenny, 1986; Holmbeck, 1997). Volgens Baron en Kenny (1986) voldoet een mediatieanalyse aan vier criteria. De onafhankelijke variabelen (de drie temperamentschalen) dienen de mediërende variabele (taakgedrag) te voorspellen. De mediërende variabele (taakgedrag) dient de afhankelijke variabele (taalproductie) te beïnvloeden. De onafhankelijke variabelen (de drie temperamentschalen) dienen de afhankelijke variabele (taalproductie) te voorspellen. Tenslotte dient de mediërende variabele (taakgedrag) niet meer, of minder, gerelateerd te zijn aan de afhankelijke variabele (taalproductie) na het controleren voor de onafhankelijke variabelen (de drie temperamentschalen).

Als eerste is gekeken naar de verdelingskenmerken van de onderzoeksvariabelen. In tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken van de onderzoeksvariabelen weergegeven.

Tabel 1. *Gemiddelden, standaarddeviatie, minimale en maximale scores van de drie schalen van temperament, taakgedrag, gemiddeld aantal inhoudswoorden en de mate van abstractie (N = 43).*

Variabelen	<i>M</i>	<i>Sd</i>	<i>min</i>	<i>max</i>
1. Extraversie (1 – 7)	4.53	.73	2.92	6.36
2. Negatieve Emotionaliteit (1 – 7)	3.52	.71	2.33	4.80
3. Bewuste Controle (1 – 7)	4.94	.62	3.33	6.25
4. Taakgedrag (1 - 7)	5.10	1.43	1.50	7.00
5. Gem. inhoudswoorden	1.88	.44	1.00	3.15
6. Mate van abstractie (1 – 4)	2.34	.72	1.00	4.00

Uit tabel 1 blijkt dat de ouders hun kinderen op 3;2 jarige leeftijd een gemiddeld lagere score geven voor het temperamentkenmerk Negatieve Emotionaliteit in vergelijking met de temperamentskenmerken Extraversie en Bewuste Controle. De spreiding is klein voor alle drie de temperamentskenmerken. Daarnaast blijkt dat er voor de variabele taakgedrag sprake is van een grote spreiding onder de scores van de kleuters. De kleuters gebruiken gemiddeld nog geen twee inhoudswoorden per taaluiting en vormen hierin, gekeken naar de spreiding, een behoorlijk homogene groep. Ten slotte laat de gemiddelde score voor de mate van abstractie zien dat de kleuters gemiddeld op het niveau van selectieve waarneming scores.

Relaties tussen temperamentschalen, taakgedrag en taalproductie

De relaties tussen temperamentschalen, taakgedrag en taalproductie zijn berekend met behulp van een Pearson's productmoment-correlatie. De Pearson's correlatiecoëfficiënten zijn weergegeven in tabel 2.

Tabel 2. *Correlaties tussen temperamentschalen, taakgedrag en taalproductie*

Variabelen	1	2	3	4	5	6
1. Extraversie	1.00					
2. Negatieve Emotionaliteit	.23	1.00				
3. Bewuste Controle	-.30*	.03	1.00			
4. Taakgedrag	-.15	-.19	.29	1.00		
5. Gem. inhoudswoorden	-.12	-.12	.25	.11	1.00	
6. Mate van abstractie	-.32*	-.16	.22	.63**	.49**	1.00

* $p < .05$; ** $p < .01$

De resultaten uit tabel 2 laten zien dat er een significant negatieve relatie is tussen de temperamentschalen Extraversie en Bewuste Controle van peuters, gemeten op 3;2 jarige leeftijd. Peuters die zich volgens hun ouders gemakkelijker in nieuwe sociale situaties begeven en een hogere mate van activiteit vertonen blijken minder controle te hebben over hun gedrag. Daarnaast is gebleken dat er een significante negatieve relatie is tussen de temperamentschaal Extraversie en de mate van abstractie van de taalproductie van een kleuter. Kinderen die zich op 3;2 jarige leeftijd volgens hun ouders gemakkelijker in nieuwe sociale situaties begeven en een hogere mate van activiteit vertonen, hebben op 4;2 jarige leeftijd een lager niveau van abstractie binnen de taalproductie. Tevens is gebleken dat het taakgedrag van kleuters significant positief samenhangt met de mate van abstractie van de taalproductie. Kleuters die beter gemotiveerd zijn om de taak te voltooien en meer bereid zijn om te luisteren naar de instructies, hebben een hoger niveau van abstractie binnen de taalproductie. Tot slot hangen de beide taalproductie variabelen significant positief samen. Kleuters die gemiddeld meer inhoudswoorden per taaluiting gebruiken, hebben een hoger niveau van abstractie binnen de taalproductie.

Ondanks dat de correlaties van de temperamentschaal Bewuste Controle met taakgedrag, gemiddeld aantal inhoudswoorden en mate abstractie niet significant zijn, lijkt er sprake te zijn van een trend. Hoe hoger de kinderen op een leeftijd van 3;2 scoren op de temperamentschaal Bewuste Controle, hoe hoger zij scoren op de variabelen

taakgedrag, gemiddeld aantal inhoudswoorden en mate van abstractie op 4;2 jarige leeftijd.

De drie temperamentschalen als voorspellers van taakgedrag

Om het taakgedrag van kleuters op 4;2 jaar te voorspellen op basis van de drie temperamentschalen, gemeten op de leeftijd van 3;2 jaar, is een multiële regressieanalyse uitgevoerd (zie tabel 3). De determinatiecoëfficiënt R^2 geeft aan dat 12.0% van de variantie van het taakgedrag op 4;2 jaar verklaard wordt door het temperament een jaar eerder door ouders gescoord. Uit de variantieanalyse blijkt dat het lineaire model niet significant is ($F(3,39) = 1.85, p = .05$): de multiële correlatiecoëfficiënt (R) van het hele model verschilt niet significant van nul. Er wordt niet voldaan aan het criterium voor een mediatieanalyse. Wanneer naar de beta-coëfficiënten in tabel 3 gekeken wordt is te zien dat de temperamentskenmerken Extraversie en Negatieve Emotionaliteit beide een kleine negatieve invloed hebben op het taakgedrag van kleuters. Tot slot blijkt dat het temperamentkenmerk Bewuste Controle een kleine positieve invloed heeft op het taakgedrag van kleuters.

Tabel 3. *Multiële regressieanalyse van de drie temperamentschalen als voorspellers van taakgedrag.*

	Taakgedrag		
	B	SE B	β
Extraversie	-.34	.32	-.02
Negatieve Emotionaliteit	-.39	.32	-.19
Bewuste Controle	.67	.36	.29

Noot $R^2 = .12 (p = .05 ns)$.

De drie temperamentschalen en taakgedrag als voorspellers van taalproductie

Omdat uit de Pearson's correlatiecoëfficiënten voor de afhankelijke variabele Gemiddelde aantal inhoudswoorden niet significant zijn gebleken (zie tabel 2) is besloten om bij verdere analyse van taalproductie het onderzoek te beperken tot de afhankelijke variabele Mate van abstractie.

Nadat is nagegaan of er voldaan is aan de voorwaarden is een stapsgewijze hiërarchische regressieanalyse uitgevoerd om te kijken of de drie temperamentschalen, door ouders gescoord, op 3;2 jaar en het taakgedrag op 4;2 jaar gebruikt kunnen worden om de mate van abstractie op 4;2 jaar te voorspellen (zie tabel 4).

Tabel 4. *Stapsgewijze hiërarchische regressieanalyse van de drie temperamentschalen en taakgedrag als voorspellers van taalproductie.*

Predictoren	Mate van abstractie	
	β	R^2
Stap 1		.40**
Taakgedrag	.63**	
Stap 2		.05
Taakgedrag	.60**	
Extraversie	-.23	
Negatieve Emotionaliteit	-.02	
Bewuste controle	-.02	
R^2 Totaal		.45**

* $p < .05$; ** $p < .01$

De mate van abstractie is eerst voorspeld op basis van het taakgedrag van de kleuter. In stap twee zijn daar de drie schalen van temperament aan toegevoegd. Het taakgedrag verklaard 40% van de mate van abstractie van de taalproductie. Voor de voorspelling van de mate van abstractie van de taalproductie bij kleuters op 4;2 jaar lijkt volstaan te kunnen worden met het taakgedrag gemeten op 4;2 jaar ($\Delta R^2 = .40^{**}$). Ook hier blijkt niet te worden voldaan aan het criterium voor een mediatieanalyse.

De toegevoegde voorspellende waarde van de drie temperamentschalen is gering, aangezien de drie schalen van temperament de mate van abstractie van de taalproductie voor maar 5% verklaart. Wanneer gekeken wordt naar de verschillende temperamentschalen is te zien dat Extraversie het grootste aandeel heeft in deze 5% verklaarde variantie. Dit klopt met voorgaande resultaten waaruit bleek dat het taakgedrag, dat de mate van abstractie voor het grootste deel verklaard, beter voorspeld wordt door de schalen voor Negatieve Emotionaliteit en Bewuste controle terwijl de schaal voor Extraversie dat minder doet.

Discussie

In deze thesis is gekeken naar kindfactoren die mogelijk van invloed zijn op de vroege taalproductie. Er is onderzocht of de taalproductie van kleuters te voorspellen is op basis van temperamentskenmerken, een jaar eerder door ouders gemeten, en of het taakgedrag van de kleuters tijdens de taakafname van de taalproductie mogelijk als mediator fungeert tussen de temperamentskenmerken en de taalproductie. De hypothese was dat het taakgedrag van de kleuters de effecten van temperamentskenmerken op

taalproductie medieert. Om dit te onderzoeken zijn aan de hand van de voorwaarden voor een mediatiemodel van Baron en Kenny (1986) verschillende analyses uitgevoerd. Hieronder worden per analyse de conclusies besproken.

Relaties tussen temperamentschalen, taakgedrag en taalproductie

Tegen de verwachting in is uit de onderzoeksresultaten gebleken dat de temperamentschaal Extraversie negatief samenhangt met het taakgedrag en de maten voor taalproductie (gemiddeld aantal inhoudswoorden en mate abstractie). Voor de mate van abstractie van de taalproductie is zelfs een significant negatieve samenhang gevonden. Deze resultaten zijn in tegenspraak met resultaten uit onderzoek van Slomkowski et. al. (1992) die lieten zien dat temperamentskenmerken als geïnteresseerd zijn in anderen, coöperatief gedrag vertonen, enthousiast zijn en weinig angst vertonen positief samenhangen met productieve taalontwikkeling. Een mogelijke verklaring voor het gevonden resultaat binnen deze thesis kan gegeven worden wanneer er gekeken wordt naar de items uit de Extraversie-schaal. Hieruit blijkt dat de items vooral de activiteit van de kleuters meet en dus hoe hoger de kleuters hier op scoren hoe drukker gedrag zij vertonen. Wanneer een kleuter hoog op Extraversie scoort zal het kind zich waarschijnlijk ook drukker tijdens de taak hebben gedragen en hierdoor lager op taakgedrag hebben gescoord. Omdat uit de resultaten blijkt dat het taakgedrag positief samenhangt met de taalproductie, zal naarmate een kind lager scoort op taakgedrag dus ook lager scoren op de taalproductie. Een mogelijke verklaring voor het resultaat dat kleuters die hoger scoren op de Extraversie-schaal minder gemiddeld aantal inhoudswoorden gebruiken zou kunnen zijn dat kleuters die hoog scoren op de Extraversie-schaal sneller afgeleid zijn van de taak. Wanneer zij sneller zijn afgeleid laten zij mogelijk minder taaluitingen met betrekking tot de taak zien.

Zoals verwacht werd er een negatieve relatie gevonden tussen de temperamentschaal Negatieve Emotionaliteit en zowel taakgedrag als de beide schalen voor taalproductie. Deze resultaten zijn in overeenstemming met de resultaten van Sally (2005) die aantoonde dat kinderen die een hogere score haalden op de Negatieve Emotionaliteit-schaal een 'moeilijker' temperament hadden en dat een 'moeilijk temperament' samenhangt met een lagere taalproductie.

Eveneens als verwacht werd een positieve relatie gevonden tussen de temperamentschaal Bewuste Controle en zowel taakgedrag als de beide schalen voor taalproductie. Dit lijkt er op te wijzen dat kleuters die een hogere score op de Bewuste Controle-schaal laten zien een hogere mate van zelfregulatie hebben en hierdoor ook een hogere score op taakgedrag hebben. De positieve samenhang met de schalen voor taalproductie komt overeen met de bevindingen uit diverse onderzoeken die aantoonen dat kinderen die zich beter aanpassen en zich langer kunnen concentreren een betere productieve woordenschat hebben en hierdoor waarschijnlijk ook een hogere taalproductie zullen hebben (Dixon, Sally & Clements, 2006; Dixon & Shore, 1997; Sally & Dixon, 2007).

Ten slotte werd zoals verwacht een positieve samenhang gevonden tussen het taakgedrag van de kleuters en hun score op de beide schalen voor taalproductie. Er is zelfs een significant positieve samenhang gebleken tussen het taakgedrag en de mate van abstractie van de taalproductie. Er kan dus geconcludeerd worden dat positiever gedrag van kleuters tijdens een taak (bereid om naar instructies te luisteren en goed gemotiveerd) samengaat met een hoger aantal gemiddeld gebruikte inhoudswoorden en een hogere mate van abstractie van de taalproductie.

De drie temperamentschalen als voorspellers van taakgedrag

De drie temperamentschalen (Extraversie, Negatieve Emotionaliteit en Bewuste Controle), gemeten op 3;2 jaar, voorspellen het taakgedrag, gemeten op 4;2 jaar, niet significant. De temperamentschalen verklaren samen het taakgedrag van de kleuters voor 12%. Zoals reeds uit de hiervoor besproken Pearson's correlatie is gebleken hebben de temperamentskenmerken Extraversie en Negatieve Emotionaliteit beiden een kleine negatieve invloed op het taakgedrag van kleuters en heeft het temperamentkenmerk Bewuste Controle een kleine positieve invloed op het taakgedrag van kleuters.

De drie temperamentschalen en taakgedrag als voorspellers van taalproductie

Verschillen in de mate van abstractie van de taalproductie van kleuters op 4;2 jarige leeftijd kunnen voor een groot deel worden voorspeld door het taakgedrag van de kleuters op 4;2 jarige leeftijd. Het taakgedrag verklaart 40% van de mate van abstractie van de

taalproductie. De drie temperamentschalen (Extraversie, Negatieve Emotionaliteit en Bewuste Controle) verklaren maar voor een zeer klein deel, 5%, de taalproductie. Een mogelijke verklaring voor het resultaat dat de temperamentschalen maar een klein, niet significant deel, van het taalproductie verklaart is dat het temperament veranderd zou kunnen zijn in het jaar tijd tussen de metingen. Omdat de wisselwerking is tussen “biologie” en gedrag complex en dynamisch is en plaatsvindt op verschillende interacterende niveaus, is temperament niet onveranderlijk en niet immuun voor omgevingsinvloeden (Majdandžić, 2006).

Het taakgedrag van de kleuters blijkt voldoende om het de mate van abstractie van de taalproductie van de kleuters te voorspellen.

Beperkingen van huidig onderzoek en suggesties voor vervolgonderzoek

De resultaten van dit onderzoek moeten bekeken worden in het licht van een aantal beperkingen van het onderzoek. Een eerste beperking kan zijn dat het temperament een jaar eerder is gemeten dan het taakgedrag en de taalproductie. Het temperament van kleuters is niet immuun voor omgevingsinvloeden en zou mogelijk een jaar later anders scoren en het taakgedrag voor een groter deel kunnen verklaren. Een aanbeveling zou zijn om het temperament op de zelfde leeftijd te meten als de andere variabelen.

Een tweede beperking zijn de gebruikte toetsen. Voor het meten van temperament is de zeer verkorte versie van de CBQ gebruikt. De schalen zijn matig betrouwbaar gebleken en kunnen daardoor misschien voor een vertekend beeld zorgen. De “Libelle-taak” die gebruikt is om de taalproductie te meten is een kennisexpositie-taak en de resultaten worden daarom mogelijk beïnvloed door de intelligentie van de kleuters. Daarom is het aanbevolen om in volgend onderzoek de variabele intelligentie mee te nemen en hiervoor te controleren.

Een derde beperking van dit onderzoek zou kunnen zijn dat deze enkel gericht is op het meten van de productieve taalvaardigheden van kinderen. In vervolgonderzoek kunnen daarnaast tevens de receptieve taalvaardigheden van kinderen tevens worden meegenomen, zodat er een completer beeld verkregen kan worden bij het nagaan van medierende factoren tussen temperament en taalontwikkeling (Sally, 2005; Sally & Dixon, 2007).

Desalniettemin draagt dit onderzoek bij aan de kennis over de relatie tussen het taakgedrag van kleuters en hun taalproductie. Uit dit onderzoek blijkt het taakgedrag de taalproductie voor een groot deel te verklaren. Daarnaast is gebleken dat binnen dit onderzoek de taalproductie slechts voor een klein deel verklaard kan worden door het temperament. Er zijn mogelijk andere factoren die de samenhang tussen taalproductie en taakgedrag mede verklaren. Dit wordt ondersteund door het onderzoek van Hoff (2003) waarin naast de getoetste factoren nog andere verklarende factoren worden genoemd, zoals verschillen in mogelijkheden van het kind veroorzaakt door genen of gezondheid, verschillen in intelligentie en verschillen in het functioneren van het gezin.

Vervolgonderzoek zal met de beperkingen van dit onderzoek rekening moeten houden om nadere uitspraken te kunnen doen over welke factoren een rol spelen bij de ontwikkeling van de vroege taalproductie van kinderen. Vervolgonderzoek is belangrijk om problemen in de vroege taalproductie bij kinderen te verminderen.

Referenties

- Alexander Pan, B., Rowe, M. L., Singer, J. D. & Snow, C. E. (2005). Maternal correlates of growth in toddler vocabulary production in low-income families. *Child development, 76*, 763-782.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 1173-1182.
- Bus, A. G., van Ijzendoorn, M. H. & Pellegrini, A. D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read. A meta-analysis of intergenerational transmission of literacy. *Review of educational Research, 65*, 1-21.
- Coplan, R. J., Barber, A. M., & Lagacé-Séguin, D. G. (1999). The role of child temperament as a predictor of early literacy and numeracy skills in preschoolers. *Early Childhood Research Quarterly, 14*, 537-553.
- DASH (2006). *Coding protocol for functional linguistic analysis*. Amsterdam / Tilburg / Utrecht, Nederland: DASH Research Group.
- de Haas-Warner, S. J. (1991). Effects of self-monitoring on preschoolers' on-task behaviour: A pilot study. *Topics in Early Childhood Special Education, 11*, 59-73.
- Derryberry, D. & Rothbart, M. K. (1997). Reactive and effortful processes in the organization of temperament. *Development and psychopathology, 9*, 633-652.
- Dixon, W. E. & Shore, C. (1997). Temperamental predictors of linguistic style during multiword acquisition. *Infant behaviour and development, 20*, 99-103.
- Dixon, W. E. & Smith, P. H. (2000). Links between temperament and language acquisition. *Merill-Palmer Quarterly, 46*, 417-440.
- Dixon, W. E., Sally, B. J. & Clements, A. D. (2006). Temperament, distraction, and learning in toddlerhood. *Infant behavior and development, 29*, 342-357.
- Erickson M.F. , Sroufe, L.A. & Egeland, B. (1985). The relationship between quality of attachment and behaviour problems in preschool in a high-risk sample. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 50*, 147-166.
- Egeland, B., Weinfield, N., Hiester, M., Lawrence, C., Pierce, S., Chippendale, K., & Powell, J.(1995). *Teaching tasks administration and scoring manual*. Minneapolis: University of Minnesota, Institute of child development.

- Hart, B. & Risley, T. R. (1995). Meaningful differences in everyday experiences of young American children. Baltimore, MD: Paul H. Brooks Publishing.
- Hoff, E. (2003). The Specificity of Environmental Influence: Socioeconomic Status Affects Early Vocabulary Development Via Maternal Speech. *Child Development*, 74, 1368–378.
- Holmbeck, G. N. (1997). Toward terminological, conceptual, and statistical clarity in the study of mediators and moderators: Examples from the child-clinical and pediatric psychology literatures. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, 599-610.
- Huttenlocher, J., Vasilyeva, M., Cymerman, E. & Levine, S. (2002). Language Input and Child Syntax. *Cognitive Psychology*, 45, 337-374.
- Kubicek, L. F., Schmitz, S. & Emde, R. N. (1996). Temperament, language, and cognition in toddlerhood: The Macarthur. *Infant behaviour and development*, 19, 552.
- Kaplan, C. (1993). Predicting first-grade achievement from pre-kindergarten WPPSI-R scores. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 11, 133-138.
- Lerner, J. V., Lerner, R. M., & Zabski, S. (1985). Temperament and elementary school children's actual and rated academic performances: a test of a "goodness of fit" model. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 26, 125-136.
- Leseman, P. P. M., Scheele, A. F., Mayo, A. Y. & Messer. M. H. (2007). Home literacy as special language environment to prepare children for school. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 10, in press.
- Majdandžić, M. (2006). *Measurement, consistency, and pathways of temperament in childhood. Doctoral dissertation.* University of Amsterdam.
- Maziade, M., Cote, R., Boutin, P., Boudreault, M., & Thivierge, J. (1986). The effect of temperament on longitudinal academic achievement in primary school. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 25, 692-696..
- McClelland, M. M., McDonald Connor, C., Jewkes, A. M., Cameron, C. E., Farris, C. L., & Morrison, F. J. (2007). Links between behavioural regulation and preschoolers' literacy, vocabulary, and math skills. *Developmental psychology*, 43, 947-959.
- Morales, M., Mundy, P., Delgado, C. E. F., Yale, M., Neal, R., & Schwartz, H. K. (2000). Gaze following, temperament, and language development in 6-month-olds: A replication and extension. *Infant Behavior and Development*, 23, 231–236.

- Paul, R., & Kellogg, L. (1997). Temperament in Late Talkers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 803-811.
- Posner, M. I. & Rothbart, M. K. (2000). Developing mechanisms of self-regulation. *Development and Psychopathology*, 12, 427-441
- Putnam, S. P. & Rothbart, M. K. (2006). Development of short and very short forms of the Children's Behavior Questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 87, 102-112.
- Rothbart, M. K. (1989). Temperament and development. In G.A. Kohnstamm, J.E. Bates, & M.K. Rothbart (Eds.), *Temperament in Childhood* (pp. 187-247). Oxford: Wiley.
- Rothbart, M. K. & Jones, L. B. (1998). Temperament, self-regulation, and education. *School Psychology Review*, 27, 497-491.
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., Hershey, K. L. & Fisher, P. (2001). Investigations of temperament at three to seven years: the Children's Behavior Questionnaire. *Child Development*, 72, 1394-1408.
- Sally, B. J. (2005). *Does joint attention mediate the relationship between temperament and language development?* East Tennessee State University.
- Sally, B. J. & Dixon, W. E. (2007). Temperamental and Joint Attentional Predictors of Language Development. *Merrill-Palmer Quarterly*, 53, 131-154.
- Scarborough, H.S. (1998). Early identification of children at risk for reading disabilities: phonological awareness and some other promising predictors. In: B.K. Shapiro, P.J. Accardo & A.J. Capute (eds.), *Specific reading disability: a view of the spectrum*. Timonium, MD.: York Press.
- Schleppegrell, M. (2004). *The language of schooling*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Ass..
- Slomkowski, C. L., Nelson, K., Dun, J., & Plomin, R. (1992). Temperament and language: relations from toddlerhood to middle childhood. *Developmental Psychology*, 28, 1090-1095.
- Sonnenschein, S. & Munsterman, K. (2002). The influence of home-based reading interactions on 5-year-olds' reading motivations and early literacy development. *Early Childhood Research Quarterly*, 17, 318-337.

- Tesser, P. T. M. & Idema, J. (2001). Rapportage minderheden 2001. Deel 1: Vorderingen op school. [Report of the minorities 2001. Part 1: Improvements at school]. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Thomas, A. & Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Brunner/Mazel.
- Van den Bergh, B. R. H. & Ackx, M. (2003). Een Nederlandse versie van Rothbarts 'Children's Behavior Questionnaire' Interne consistentie en driefactorenmodel van de subschalen. *Kind en Adolescent*, 24, 77-84.

Samenvatting

In dit onderzoek werd getoetst of het taakgedrag mogelijke als mediator kan fungeren tussen de temperamentskenmerken (Extraversie, Negatieve Emotionaliteit en Bewuste controle) en de taalproductie van kleuters. De gebruikte steekproef bestond uit 43 kleuters en hun ouders. Het temperament van de kleuters is bij de ouders nagevraagd door middel van de zeer verkorte versie van de Gedragsvragenlijst voor Kinderen (CBQ). Om taalproductie te meten was gebruik gemaakt van de 'Libelle-taak', afkomstig uit het DASH-project. Het taakgedrag van de kleuters is beoordeeld met behulp van video-opnamen van de kleuters tijdens afname van de 'Libelle-taak'. Het gedrag van de kleuters is gescoord aan de hand van twee zevenpunt Likert interactieschalen, Volhardendheid en Meegaandheid. De resultaten toonden aan dat er geen sprake is van een mediatiemodel. Het taakgedrag van de kleuters kon maar voor een klein deel verklaard worden door de temperamentskenmerken. De taalproductie-variabele 'mate van abstractie' kon verklaard worden door het taakgedrag van de kleuters, de temperamentskenmerken voegden weinig toe.

Bijlage

Items uit Extraversie-schaal

CBQ243 Lijkt altijd haast te hebben om van de ene plek naar de andere te gaan

CBQ246 Glijdt graag van hoge glijbanen af, of doet graag andere spannende dingen

CBQ249 Stort zich vaak in nieuwe situaties

CBQ252 Voelt zich bij bijna iedereen op zijn gemak

CBQ255r Vindt rustige bezigheden leuker dan drukke spelletjes

CBQ258 Gaat graag hard en hoog op de schommel

CBQ261r Doet er lang over zich in nieuwe situaties te begeven

CBQ267 Zit boordevol energie, zelfs 's avonds

CBQ270r Houdt niet van wilde en ruwe spelletjes

CBQ273r Beslist rustig en ongehaast over zijn/haar volgende stappen

CBQ276r Wendt zich soms verlegen af van nieuwe kennissen

r = dit item is gehercodeerd meegenomen in de schaal

Elk item heeft acht antwoordmogelijkheden, namelijk:

1 = Helemaal niet van toepassing.

2 = Bijna niet van toepassing.

3 = Een beetje van toepassing.

4 = Soms wel, soms niet van toepassing.

5 = Tamelijk van toepassing.

6 = Grotendeels van toepassing.

7 = Volledig van toepassing.

X = Nooit in die situatie gezien.

Items uit Negatieve Emotionaliteit-schaal

CBQ244 Raakt behoorlijk gefrustreerd wanneer iemand hem/haar belemmert in wat hij/zij wil doen

CBQ247 Is behoorlijk van streek door een sneetje of blauwe plek

CBQ250 Wordt droevig als gezinsplannetjes niet doorgaan

CBQ253 Is bang voor inbrekers of "spoken"

CBQ256 Als hij/zij boos is, duurt dat meestal tien minuten of langer

CBQ259 Lijkt terneergeslagen wanneer hij/zij iets niet voor elkaar krijgt

CBQ265 Is erg moeilijk te kalmeren wanneer hij/zij van streek is

CBQ268r Is niet bang in het donker

CBQ271r Raakt niet erg van streek van sneetjes of blauwe plekken

CBQ274 Wordt boos wanneer hij/zij een speeltje niet kan vinden

CBQ277 Raakt van streek als geliefde vrienden of kennissen na een bezoek vertrekken

r = dit item is gehercodeerd meegenomen in de schaal

Elk item heeft acht antwoordmogelijkheden, namelijk:

1 = Helemaal niet van toepassing.

2 = Bijna niet van toepassing.

3 = Een beetje van toepassing.

4 = Soms wel, soms niet van toepassing.

5 = Tamelijk van toepassing.

6 = Grotendeels van toepassing.

7 = Volledig van toepassing.

X = Nooit in die situatie gezien.

Items uit Bewuste Controle-schaal

CBQ245 Is erg geconcentreerd bezig wanneer hij/zij tekent of kleurt

CBQ248 Bereidt zich voor op uitstapjes door uit te zoeken wat hij/zij nodig zal hebben

CBQ251 Vindt het leuk als iemand voor hem/haar zingt

CBQ254 Merkt het op wanneer zijn/haar ouders iets nieuws aan hebben

CBQ257 Wanneer hij/zij iets bouwt of in elkaar zet, gaat hij/zij er helemaal in op en werkt dan lang door

CBQ260 Volgt instructies goed op

CBQ263 Vindt de klank van woorden prettig, zoals rijmpjes

CBQ266 Heeft snel door wanneer er iets nieuws in de huiskamer staat

CBQ269 Gaat soms helemaal op in een plaatjesboek en blijft er lange tijd in kijken

CBQ272 Benadert plekken waarvoor hij/zij is gewaarschuwd langzaam en voorzichtig

CBQ275 Vindt het prettig om zachtjes te wiegen of te schommelen

CBQ278 Zegt er iets van als één van zijn/haar ouders iets aan het uiterlijk veranderd heeft

Elk item heeft acht antwoordmogelijkheden, namelijk:

1 = Helemaal niet van toepassing.

2 = Bijna niet van toepassing.

3 = Een beetje van toepassing.

4 = Soms wel, soms niet van toepassing.

5 = Tamelijk van toepassing.

6 = Grotendeels van toepassing.

7 = Volledig van toepassing.

X = Nooit in die situatie gezien.